

ברטולט ברכט

ארבעה שירים מתוך "אופרה בגרוש" תרגום לפי הלחן של קורט וייל: דורי פרנס

כשתיאטרון בית לסיין פנה אלי לבקש תרגום חדש ל"אופרה בגרוש" (או "אופרה בשלושה גרוש" לפי התעריף המקורי) לא זכרתי כמה עסיסי וחי, נשכני וסוחף הוא המחזה הזה. ברכט הצעיר היה, עם כל האידיאולוגיות והמסרים, קודם כול פרא-אדם: משורר עז, טבעי וחושני המחובר לרחוב, לחיים. הוא היה תוסס, חריף, מלא הומור – ומוזיקלי.

המחזאי המוזיקלי הזה חָבֵר כאן למוזיקאי תיאטרלי במיוחד ואחד מגדולי המלחינים של המאה הקודמת, קורט וייל. באופן מסוים, כשניגשתי לתרגם את השירים והפזמונים שבמחזה – תערובת של בלדות רחוב ומזמורי קודש לעידן עירוני בלי אלוהים – ניסיתי לתרגם לא רק את שפתו הבימתית של ברכט, אלא גם את שפתו המוזיקלית של וייל; לא רק בכך שהתרגומים יוכלו להזדמר בלחן המקורי ללא חריקות, אלא גם במציאת מין מצלול שיהיה תואם לאותן מלודיות והרמוניות צובטות ואירוניות של וייל, אשר מן הפעם הראשונה ששמעתי אותן בימי בית הספר לא חדלו מלכשף אותי.

הבלדה על מקי סכין שורבבה להצגה ממש ברגע האחרון, כשכוכב ההצגה, השחקן ששיחק את מקי, דרש שיכינו לו כניסה דרמטית לבמה. הפזמון הפשוט-לכאורה הזה הוא למעשה פריצת דרך מוזיקלית שאין כדוגמתה, שכן כולו מבוסס על התו השישי שבסולם המז'ורי; העולם המוכר של טוניקה ודומיננטה מתהפך בבת-אחת לאוזונינו, והכל תוך פיוזם פשוט ואגבי כביכול של זמר רחוב. השיר על ג'ני-של-הפירטים מושר במחזה לא בפי ג'ני, הזונה האהובה של מקי, אלא דווקא מפי פולי, ועוד בליל כלולותיה, מול האורחים, ללמדנו שיש יותר בעלמה הענוגה הזאת ממה שנראה לעין. אשתו של וייל, לוטה לניה, ניכסה לעצמה את השיר כששיחקה את ג'ני, ומאז הוא נודד לו בין ג'ני ופולי, לפי שיקולים אמנותיים צרופים, כמו למשל מי היא הכוכבת הגדולה יותר בהפקה זו או אחרת, ומי תצמרר יותר את הקהל בהגייה מקורית של המילה שהיא שיאו של השיר, אותה מילה שהמלחין בתבונתו התיאטרלית הגאונית בחר שלא תושר אלא תיאמר – הלוא היא "הופֶּלֶה". והו, אלו מטעמים עשו שחקניות וזמרות מאז 1928 מן ה"הופלה" הזה, עד שנעשה

ל"להיות או לא להיות" של אמנות הזמרה בתאטרון – משהו שכבר אי אפשר לצלוח בשלום.

מילה בעניין השיר האחרון שמופיע כאן – "בלדה שבה מבקש מק מחילה מכולם". לא בכדי מיוחסת לברכט האמרה "הקטנים מושפעים, הגדולים גונבים". לאורך כל חייו הוא נקלע לתסבוכות משפטיות באשמת גניבות ספרותיות. השיר שבו נפרד מק מן העולם נלקח ממש בלי שינויים (וכמובן בלי קרדיט) מן התרגום הגרמני לשיר של המשורר הגנב הצרפתי בן המאה החמש-עשרה פרנסואה ויון, "צוואתו של פרנסואה ויון". ברכט משתמש בשיר עד מקום מסוים, ואז עושה בו שפטים לפי צרכיו. המתרגם הגרמני לא התרשם ותבע את ברכט. אני מצדי ניסיתי להדגים במידת מה בתרגום לעברית שהשיר הזה שונה, "עתיק" יותר, מן השירים האחרונים, באמצעות חרוזים "אלתרמניים" משהו, כמו למשל בחרוזה בין "אל תאטמו לבכם ואל תרשיעו" לבין "גיחוך כזה, בינינו, סתם טיפשי הוא".

ד"פ

ג'ני של הפירטים

רבותי, היום אני עושה פה כלים
וגם מטות לכל פּרצוף אידיּוטי.
תזרקו לי פה־שם פני ואני אודה נורא
ותגידו: "המלון צורה לו כמו לבחורה"
אבל אין לכם משג מי זותי.
רק שאיזה ערב בנמל יקום קול רעש,
ישאלו: מה הרעש מרחוק?
ויראו אותי בין הכוסות צוחקת
ויאמרו: מה יש לה זאת לצחק?
וספינה עם תחמשת,
כל מפרש בה מתוח,
תעגן ברציף.

אוֹמְרִים לִי: מִתֵּק, שְׁטֵפִי תִכּוּסוֹת,
וְזֹרְקִים לִי טֵיפ קִמְצָנִי.
וְהֵטִיפ יִכְנַס לְכִיס וְהִמְטָה תִהְיֶה נּוֹחָה –
אֲבָל אִישׁ לֹא יִישֵׁן הַלַּיְלָה תַּחַת הַשְּׁמִיכָה –
כֵּן, כִּי אֵין לָכֶם מִשְׁגַּע עוֹד מִי אֲנִי.
רַק שְׂאִיזָה עָרַב בְּנִמְל צָרְחוֹת בְּלִי הַרְף,
יִשְׁאַלוּ: מִי צוֹרַח? מָה קָרָה?
בְּחֵלוֹן יִרְאוּ אוֹתִי וַיִּשְׁאַלוּ אֹז:
לָמָּה יֵשׁ לְזֹאת חֵיוֹךְ כֹּה רַע?
וּסְפִינָה עִם תַּחֲמִשׁוֹת,
כָּל מִפְרֶשׁ בָּהּ מִתּוֹחַ,
אֹז תִּפְגִּיז אֶת הָעִיר.

רְבוּתִי, אֹז מִמֶּשׁ יִמְחַק לָכֶם הַצְּחוֹק
כִּי הַחֹמָה פֹּה תִתְמוּטֵט
וְהָעִיר הַזֹּאת כְּלָה תִמְחַק בְּלִי סִימֹן
רַק מְלוֹן אַחַד קָטָן יִנְצַל מִהַחֲרָבֹן
יִשְׁאַלוּ: מִי גָר שָׁם בְּאַמֶּת?
הוּ, אֵיךְ יִזְעַקוּ סְבִיב הַמְלוֹן כָּל הַלַּיְלָה
יִשְׁאַלוּ: אֵיךְ לֹא פָגַע בּוֹ שׁוֹם תּוֹתַח?
וַיִּרְאוּ אוֹתִי יוֹצֵאת מִשָּׁם בְּבִקָר
וַיֹּאמְרוּ: הִיא גָרָה שָׁם אִם כֵּן.
וּסְפִינָה עִם תַּחֲמִשׁוֹת,
כָּל מִפְרֶשׁ בָּהּ מִתּוֹחַ,
תִּגְיַף תִּדְגְּלִים.

וַיִּרְדּוּ בְּצִהָרִים מֵאָה אִישׁ אֶל הַחוּף
עַל הָעִיר כְּמוֹ צִלְלִים יְעוּטוֹ,
וַיּוֹצִיאוּ מִכָּל בַּיִת כָּל אַחַד, מְצוֹד כָּלְלִי,
יִקְשְׁרוּ בְּאַזְקִים וַיָּבִיאוּ מוּלִי,
וַיִּשְׁאַלוּ: מִי מֵאֵלֶּה יָמוּתוּ?

שְׁקֵט יִשְׂרָאֵל בְּצַהָרִים בְּנִמְל
כְּשִׁישְׂאֵלוּ מִי חָיֵב לְמוֹת.
תִּשְׁמְעוּ אוֹתִי בְּקוֹל אוֹמֶרֶת: כָּלֵם!
וּכְשֶׁהָרֵאשׁ נוֹפֵל אֲנִי אוֹמֶרֶת: הוֹפְלָה!
וּסְפִינָה, עִם תַּחֲמֻשָׁת,ּ
כָּל מִפְּרֵשׁ בָּהּ מִתּוֹחַ,
תַּעֲלֵם לָהּ אֶתִּי.

הבלדה על מקי סכין

וּכְרִישׁ, יֵשׁ לוֹ שְׁנַיִם,
זֶה בּוֹלֵט וְאֵין לְטְעוֹת,
וּלְמִקֵּי יֵשׁ סְכִין, רַק
זֶה סְכִין שְׂאִין לְרֵאוֹת.

כְּשֶׁכְּרִישׁ עָט עַל הַטָּרֶף
הוּא נִשְׁטָף דָּם אֲרָגְמָן.
מִקֵּי יֵשׁ לוֹ זוּג כְּפָפוֹת, אָז
אֵין לְפִשֵׁעַ אֶף סִימָן.

בִּירְקַת שֶׁל הַתְּמָזָה
אִישׁ נָפֵל, אַחַר טָבַע.
זֶה לֹא וִירוֹס אוֹ כּוֹלֶרָה,
זֶה רַק מִקֵּי בְּסִבִּיבָה.

בְּיוֹם אֶל־ף, בְּאוֹר בְּקָר,
נַח לוֹ גְּבֵר, לֹא נוֹשֵׁם.
אִישׁ חוֹלֵף שָׁם בְּלִי שׁוֹם קָשֶׁר –
מִקֵּי סְכִין שָׁמוּ. אֵיזָה שָׁם!

מְחַפְּשִׁים עוֹד אֶת שְׁמוֹל מְאִיר
וְעוֹד כְּמֵה לְפָחוֹת.
כָּל הַכֶּסֶף אֶצֶל מְקִי
אֶבֶל אֵין שׁוֹם הוֹכָחוֹת.

וּמִצְאוּ אֶת גִּנֵי טְאוֹלֵר,
עַם סִכִּין בֵּין שָׂד לְשָׂד
בְּרָצִיף עוֹבֵר לוֹ מְקִי,
כְּלִי שׁוֹם כֶּתֶם אוֹ חֶשֶׂד.

מָה קָרָה לְאֶלְפוֹנֶס גְּלִיטָה
זֶה עוֹד פֶּשַׁע דֵּי עֲלוֹם.
מִי יַחֲשֹׁף אֶת זֶה אֵי פְעַם?
מְקִי לֹא יוֹדֵעַ כְּלוֹם.

כְּשֶׁפְּרָצָה שָׁם אֵשׁ בְּסוּהוּ
נִשְׂרָפוּ זְקֵן וְטָף.
בְּקֶהֱל עֲמֵד גַּם מְקִי,
סִתָּם צוֹפֵה וְלֹא שֶׁתָּף.

הַקְטִינָה הָאֶלְמָנָה שֶׁ
לֹא נִסְגִיר אֶת זְהוּתָהּ,
מִתְעוֹרֶרֶת, נֶאֱנֶסֶת –
מֶקֶ, זֶה בְּטַח לֹא אֶתָּה...

באמצעות שיר קטן מסבירה פולי להוריה
את נישואיה לגנגסטר מקי

מִזְמָן הָאֶמְנָתִי, בִּימֵי הַתְּמִימוֹת,
וְנִשְׁבַּעְתִּי, הִיִּיתִי תְּמִימָה,
שֶׁפְעַם אוֹלִי אֶתְקַל לִי בְּגֹבֶר

וְאָז יֵשׁ לְרַעַת אִיךָ וּמָה.
אִם יֵשׁ לּוֹ כֶּסֶף,
אִם הוּא סִימְפָטִי,
וּבָיִים חוּל הוּא לְבוּשׁ טִיפ־טוֹפ כָּלוּ,
וּלְאִשָּׁה הוּא רֶךְ, אָדִיב וְגִ'נְטִלְמָן
אָז, אָז אֲגִיד לּוֹ: לֹא.
כֶּךְ תִּלְכִי תְּמִיד בְּרֹאשׁ מוֹרָם,
לֹא יִגַּע בְּךָ שׁוֹם דְּבָר.
יֵשׁ יָרַח, הוּא יָפָה נוֹרָא,
יֵשׁ גַּם שֵׁם בַּחוּף־נְהַר סִרְה קְשׁוּרָה,
אֲךְ בְּזֶה הַכֹּל נִגְמָר.
כֵּן, אֲסוּר מִיַּד לְתַת וּלְהַתְמַסֵּר,
כֵּן, צָרִיךְ לֵב קָרַח, קָר כָּלוּ.
כִּי נִכּוֹן שֶׁהַכֹּל פְּתוּחַ
אֲכַל הָאֶלֶף־ף־בֵּי"ת זֶה: לֹא.

רֵאשׁוֹן שֶׁהִגִּיעַ הָיָה אִישׁ מְקַנָּט,
וְהָיָה לּוֹ הַכֹּל, כָּל הַמְּלֵאִי.
לְשָׁנֵי הָיוּ כַּמָּה סְפִינּוֹת בְּמַרְיָנָה
הַשְּׁלִישִׁי הַשְּׁתַּגֵּעַ עָלַי.
כָּלֶם עִם כֶּסֶף,
כָּלֶם סִימְפָטִיִּים,
וּבָיִים חַל לְבוּשָׁם טִיפ־טוֹפ כָּלוּ,
וּלְאִשָּׁה כָּל אִישׁ מֵהֶם הוּא גִ'נְטִלְמָן,
אָז תִּכְף אֲמַרְתִּי: לֹא.
כֶּךְ תִּלְכִי תְּמִיד בְּרֹאשׁ מוֹרָם,
לֹא יִגַּע בְּךָ שׁוֹם דְּבָר.
יֵשׁ יָרַח, הוּא יָפָה נוֹרָא,
יֵשׁ עֲרִיזֵן שֵׁם בַּחוּף סִרְה קְשׁוּרָה,
אֲךְ בְּזֶה הַכֹּל נִגְמָר.
כֵּן, אֲסוּר מִיַּד לְתַת וּלְהַתְמַסֵּר,

בּוֹ, צָרִיךְ לֵב קָרַח, קֵר כָּלוּ.
כִּי נִכּוֹן שֶׁהַכֵּל פְּתוּחַ
אֲבָל הָאֵל־רַב־בֵּית־זֶה: לֹא.

אֲבָל יוֹם אֶחָד, יוֹם בְּהִיר וְכַחַל,
בָּא אֶחָד בְּלִי דְרִישׁוֹת, לֹא חֲמוּד.
וְתִלָּה אֶת כּוֹבְעוֹ עַל מִסְמַר אֲצִלִּי בַּחֲדָר
וְהִלְכְתִּי פְּשוֹט לְאֲבוּד.
אִישׁ בְּלִי שׁוּם כֶּסֶף,
דִּי אֲנִטִּיפְטִי,
גַּם בַּיּוֹם חָג מִרְפֵּט עַד כַּף רַגְלוֹ,
וְלֹאֲשֶׁה הוּא בְּהַחֲלִט לֹא גִנְטְלִמֶן,
לְזֶה לֹא אֲמַרְתִּי: לֹא.
אֲז נִגְמַר לִי כֹל ה־רֹאשׁ מוֹרֵם,
לֹא נִוְגַע לִי דְבָר־.
אֶח, יָרַח עוֹד וְעוֹד זָהָר
אֲז הַשְׁתַּחֲרָרָה סִירָה אֶל תוֹךְ נֶהָר
כִּי אַחֲרֵת אִי־אֶפְשָׁר.
לֹא הֵיטֵה בְּרָרָה אֶלָּא לְתַת מִיָּד,
וְלֵב קָרַח אֲז נִמַּס כָּלוּ.
אִיךְ נִפְתַּח אֲז פְּתָאוּם הָאֶפֶק
וְלֹא הָיָה מְקוֹם לְ"לֹא".

בלדה שבה מבקש מק מחילה מכולם

אתם, שאַחַר־יָנוּ עוֹד תַּחֲיוּ,
אֵל תֶּאֱטָמוּ לְבַבְכֶם וְאֵל תִּרְשִׁיעוּ,
וּכְשֵׁתוּלִים אֲדָם אֵל תִּצְחָקוּ.
גְּחוּף בְּזָה, בֵּינֵינוּ, סֵתָם טְפָשִׁי הוּא.
וְאֵל תִּקְלְלוּנוּ אִם חֲטָאנוּ,

לא, אֵל תִּהְיוּ קָשִׁים כְּמוֹ הַשּׁוֹפֵט,
לֹא כָל אָדָם בְּנִשְׁמָתוֹ שׁוֹלֵט,
אֲזַנָּא לְמַחֵק כָּל צְחוּק. רְאוּ אוֹתֵנוּ:
נִהְיָה לָכֶם דְּגָמָה, מוֹפֵת מְפֹלֵא,
וּמִן הָאֵל בְּקִשׁוֹ לִי מַחִילָה.

יְבוֹאוּ הַגְּשָׁמִים וַיִּטְהָרוּ
בְּפֶשֶׁר שֶׁהַתְּפִטָּם וְלֹא שָׁבַע,
וְאִם לְבָךְ חֲמַד בְּתַאֲוָה,
עוֹרְכִים אֶת שְׁתֵּי עֵינֶיךָ יִנְקְרוּ.
אוּלַּי מִדֵּי הַגְּבִהֵנוּ אֶת לְבָנֵנוּ,
לְכֵן מִן הַגְּבִהִים פֹּה נִשְׁתַּלְשַׁל,
כְּטָרֶף צְפוּרִים, לֹא פְרִי בְשָׁל,
כְּמוֹ מֵה שְׁסוּס מְטִיל כְּשֶׁמְחַרְבֵּן הוּא.
נִהְיָה אוֹת אֲזַהַרָה וְחַלְחָלָה,
וּמִן הָאֵל בְּקִשׁוֹ לִי מַחִילָה.

אֲתֵן אֲשֶׁר חוֹשְׁפוֹת קֶצֶה שֶׁד שָׁם
לְצוּר קְלִינֵט שְׁבָא לְשִׁכְחָה,
אֲתֵם שְׁנַצְצִים בְּצַד שָׁם
לְדוּג תְּשֻׁלוּם עַל כָּל לְקוֹחַ,
נוֹכְלִים, זוֹנוֹת, קְלוּשְׁרִים, פְּסֻלָּת,
כְּמָרִים צְבוּעִים וּבְנֵי עוֹלָה,
חוֹתְכֵי גְרוֹנוֹת, שׁוֹבְרֵי גְלָגֶלֶת,
זָכְרוּ אוֹתִי, תְּנוּ מַחִילָה.

אֲךְ לֹא אֲתֵם, שׁוֹטְרִים טַנְפָּת
אֲשֶׁר כָּל בְּקָר וְכָל עֶרֶב
הוֹפְכִים לִי אֶת חַיֵּי לְתַפָּת,
רוֹדְפִים וּמְצִיקִים בְּלֵי הַרְף.
לְזִרְק בְּכֶם קְלָלָה מִתֵּר לִי

אֲבָל אֶת הַלְשׁוֹן אֶבְלָע:
סְבוּרָה נֹסֶף הוּא מִיֵּתֵר לִי,
אֲזַ גַּם אַתֶּם, תִּנְנוּ מִחִילָה.

שִׁיפוּצְצוּ לָכֶם תִּמּוּחַ
עִם מוֹט בְּרִזָּל אוֹ עִם אֱלֹהִים.
וְחוּץ מִזֶּה רוּצָה לְשִׁכְחָה,
סִלְחוּ כָּלְכֶם, תִּנְנוּ מִחִילָה.